

ANDT-erfarenheter i Region Gävleborg

I gymnasiet år 2

2019

Siri Thor

Uppdragsundersökning nr 57

C.A.N CENTRALFÖRBUNDET
FÖR ALKOHOL- OCH
NARKOTIKAUPPLYSNING

CAN – ett nationellt kompetenscentrum

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett oberoende nationellt kompetenscentrum inom ANDT-området. Vårt uppdrag är att sprida kunskap om konsumtions- och skadeutvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, sammanställningar och forskning, men även via kunskapshöjande insatser.

Våra större återkommande nationella undersökningar är Skolelevers drogvanor, Monitormätningarna och Vanor och konsekvenser.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. CAN:s styrelse utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och Årsmötet. Regeringen utser ordförande och vice ordförande.

Innehåll

Inledning	4
Om undersökningen och rapporten.....	5
Undersökningens genomförande	5
Frågeformulär och data.....	5
Tillförlitlighet	6
Bortfall.....	6
Kontroll och justering av data	9
Allmänna kommentarer till tolkningen av resultaten	9
Resultat	11
Alkohol.....	11
Narkotika	16
Anabola androgena steroider	17
Tobaksanvändning.....	18
Sammanfattning	21
Läget i Region Gävleborg 2019.....	21
Utvecklingen i Region Gävleborg 2013–2019	22
Om undersökningen i Region Gävleborg	23
Referenser	24

Bilaga 1: Frågeformulär – gymnasiets år, Region Gävleborg

Bilaga 2: Tabeller – gymnasiets år 2 i Region Gävleborg

Bilaga 3: Extra tabeller – gymnasiet år 2 i Region Gävleborg

Bilaga 4: Extra tabeller – gymnasiet år 2 i riket

Inledning

Ur ett folkhälsopolitiskt perspektiv är kännedom om människors hälsorelaterade beteenden betydelsefullt. Särskilt ungdomars olika hälsovanor är ofta av stort intresse ur ett preventionshänseende, inte minst när det gäller användning av alkohol, tobak och andra droger.

Flertalet länder genomför frågeundersökningar om ungdomars ANDT-vanor (alkohol, narkotika, dopning och tobak) och ofta genomförs dessa i skolmiljö. I Sverige har undersökningar om skolelevers ANDT-erfarenheter genomförts på nationell nivå sedan 1971 i årskurs 9 och sedan 2004 bland elever i år 2 på gymnasiet (se Zetterqvist, 2018). I den senaste ANDT-strategin (Socialdepartementet 2016) finns ett antal indikatorer utpekade som ska följas, bland annat gällande CAN:s skolundersökningar. Vilka dessa är, samt dess resultat, framgår bland annat i Folkhälsomyndighetens indikatorlabb samt av CAN:s årliga skolrapporter.

Det är känt att användning av alkohol och andra droger kan variera mellan olika regioner och att variationerna inom ett land många gånger kan vara större än mellan länder. Därför är det av intresse att ha tillgång till regionala data för att bättre förstå hur regionen förhåller sig till riksgenomsnittet och för att få en uppfattning om vilka områden som bör prioriteras vid preventiva insatser.

Alltsedan 1990-talet har CAN på uppdrag av kommuner, landsting och länsstyrelser åtagit sig att genomföra utökade datainsamlingar i samband med ordinarie riksundersökningar. I anslutning till 2019 års rikstäckande undersökning av skolelevers drogvanor gav Region Gävleborg i uppdrag till CAN att genomföra en totalundersökning i gymnasiets år 2 i regionen.

I uppdraget ingick att CAN genomför datainsamlingen, sammanställer enkätsvaren och levererar dessa digitalt tillsammans med de programmeringsfiler som används för att tvätta datamaterialet samt för att skapa nya variabler. Utöver detta ingår denna rapport, som dels redovisar undersökningens genomförande, bortfallets fördelning samt innehåller kommentarer till de mest centrala resultaten. Av bilagt enkätformulär framgår hur frågorna ställts och av de bifogade programmeringsfilerna framgår hur rådatat bearbetats.

Ett viktigt syfte med denna rapport är att jämföra resultaten för ett antal ANDT-kärnindikatorer med resultaten i riket¹. Detta för att ge en bild av hur ANDT-erfarenheterna i Region Gävleborg och dess kommuner förhåller sig till landet i stort. Ytterligare ett syfte är att tillgängliggöra de övriga resultaten, vilka redovisas könsuppdelade i tabellbilagor (bilaga 2-4). Som avslutning på rapportens sammanfattning har även en figur som visar utvecklingen av ANT-erfarenheterna i gymnasiet år 2 i Region Gävleborg åren 2013, 2016 och 2019 inkluderats.

Utöver detta kompletteras denna leverans också med en könsuppdelad tabellbilaga med fullständiga resultat för hela riket, vilken levereras separat i samband med att rapporten *Skolelevers drogvanor 2019* publiceras i december.

¹ Riksdagen beslutade 2011 om en samlad strategi, den så kallade ANDT-strategin, för politiken kring alkohol, narkotika, dopning och tobak. De övergripande målen med strategin är att stoppa användningen av narkotika och dopning samt att minska de medicinska och sociala skador som uppkommer i samband med alkohol, samt ett minskat tobaksbruk. För att kunna följa upp arbetet med strategin skapades ett antal indikatorer av en särskilt utsedd projektgrupp (Socialdepartementet 2013). Den nuvarande strategin gäller för perioden 2016–2020 (Socialdepartementet 2016).

Om undersökningen och rapporten

Undersökningens genomförande

Undersökningen i Region Gävleborg genomfördes som en totalundersökning av samtliga klasser i gymnasiet år 2. Datainsamlingen pågick under veckorna 12-14 (18 mars – 5 april). De klasser som inte hade möjlighet att göra undersökningen under denna tid fick emellertid svara senare, men innan valborg. Denna förlängda svarperiod är främst till för elever i de klasser som har praktik under de ordinarie undersökningsveckorna.

Innan enkäterna sändes ut, informerades rektorerna på de skolor som skulle delta om undersökningen. Enligt CAN:s instruktioner fungerar lärarna som undersökningsledare och enkäterna besvaras i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda anonymiteten ska varje elev få ett omärkt kuvert utdelat tillsammans med enkäten. När enkäten är besvarad lägger eleven denna i kuvertet och klistrar igen det och lämnar till läraren. Det är frivilligt att delta och om eleverna inte vill medverka lägger de enkäten oifylld i kuvertet. Eleverna informeras om att svaren endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas.

Läraren ombeds att inte gå omkring i klassrummet under genomförandet samt att fylla i en klassrapport, där bland annat antal frånvarande elever noteras. För mer information om skolundersökningarnas genomförande se *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe, 2013).

I år erbjöds skolorna i riksundersökningen att välja mellan pappersenkät och webbenkät. Eftersom det finns en risk, om än liten, att undersökningsförfarandet kan påverka resultaten, så innebär detta att riksresultaten i denna rapport är preliminära, tills skolrapporten publiceras i december 2019. Det finns dock inget som tyder på att några justeringar av riksresultaten kommer behövas.

Frågeformulär och data

Frågeformuläret (bilaga 1) som eleverna i Region Gävleborg besvarade var i stort identiskt med det som användes i riksundersökningen.

Två datafiler medföljer rapporten. I datafilerna ingår samtliga enkätfrågor samt ett antal variabler med bakgrundsinformation på skolnivå från SCB; Huvudman, Genomsnittligt betygspoäng, Andel med utländsk bakgrund (utlandsfödda föräldrar eller själv utlandsfödd), Andel med utländsk bakgrund (Utlandsfödda föräldrar eller själv utlandsfödd, inkl. ogiltigt personnummer) samt Andel med minst en förälder med eftergymnasial utbildning). Datafilerna är strukturerade så att de variabler som redovisar metainformation på skolnivå och liknande kommer först. Därefter kommer samtliga frågor i den ordning de ställts i formuläret och slutligen följer konstruerade variabler.

För att skydda elevernas anonymitet lämnar CAN inte ut dataset med någon variabel som hjälper till att identifiera skolor med färre än 40 inskrivna elever per kön och årskurs.

I den ena datafilen (Arbetsdata - Gävleborg 2019) ingår samtliga variabler. Enligt uppdragsgivarens instruktioner levereras även ett andra dataset (Arbetsdata - utan kön - Gävleborg 2019) exklusive frågan om könstillhörighet. Detta för att möjliggöra att elever från skolor med 40 inskrivna elever får en skoltillhörighet.

Vissa bearbetningar av data har gjorts innan leverans, vilka framgår av de bilagda programmeringsfilerna. Hur internbortfall och inkonsekventa svar hanteras framgår av ”1. Bearbetning av ej svar_2019”, liksom hur följdfrågor filtreras. I ”2. Tvätt av data_2019” finns de filter som används för att identifiera uppenbart oseriösa svar och i ”3. Variabelkonstruktion_2019” redovisas hur nya variabler konstrueras av de ursprungliga frågorna.

Tillförlitlighet

I olika frågeundersökningar riktade till den vuxna befolkningen har det visat sig att det kan finnas en ovilja bland respondenterna att redovisa känsliga förhållanden samt att de, medvetet eller omedvetet, tenderar att underskatta sin konsumtion av till exempel alkohol och tobak. Att liknande tendenser kan förekomma bland ungdomar är troligt och det kan således inte uteslutas att somliga elever i föreliggande undersökning rapporterat en för låg konsumtion av olika droger (s.k. underrapportering). Även motsatsen kan dock förekomma, det vill säga att respondenterna uppger en för hög konsumtion (s.k. överrapportering). En möjlig orsak till att uppge en alltför hög alkoholkonsumtion kan vara leklust och viljan att imponera på sina kamrater.

För att minska risken att eleverna inte svarar sanningsenligt ska en lärare vara närvarande i klassrummet för att bland annat motverka störande moment och se till att undersökningen i övrigt utförs enligt CAN:s instruktioner. När datamaterialet därefter bearbetas genomförs kontroller för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst besvarade enkäter.

Trots dessa rutiner går det inte att helt utesluta att några elever svarat oseriöst, men åtgärder har alltså vidtagits för att så långt som möjligt hantera denna typ av problem.

Bortfall

Ett problem i samband med surveyundersökningar utgörs av bortfallet, det vill säga de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte gjorde det. Ett omfattande bortfall kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet och måste därmed alltid beaktas när resultaten tolkas. I skolundersökningar finns två huvudtyper av bortfall. Den ena utgörs av elever vars klasser inte deltagit i undersökningen (sk klassbortfall) och den andra av elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen eller av andra anledningar inte ingår i databearbetningen (sk. elevbortfall). **I undersökningen i Region Gävleborg var det utöver detta två skolor som inte deltog alls².**

I tabell A visas en översikt av klassbortfallet och elevbortfallet, liksom antalet elever som ligger till grund för resultatredovisningen. I Region Gävleborg var klassbortfallet 10 % medan det uppgick till 20 % i riksundersökningen. Elevbortfallet uppgick för Region Gävleborg till 21 %, vilket var något högre jämfört med riksundersökningen (18 %). Antalet formulär som ligger till grund för analyserna i Region Gävleborg är 2102.

Tabell A. Antal elever i resultatredovisningen respektive klass- och elevbortfall i procent. Region Gävleborg och i Riket. 2019.

	Antal elever i resultatredovisningen			Klassbortfall	Elevbortfall ^{b)}
	Pojkar	Flickor	Alla ^{a)}	%	%
Gävleborg gymnasiet år 2	1 068	997	2 102	10	21
Riket gymnasiet år 2	2 263	2 351	4 662	20	18

^{a)} Inklusiva elever som angett annan könstillhörighet eller ej besvarat frågan.

^{b)} Frånvarande elever i de medverkande klasserna, elever som avstått från att delta samt tekniskt bortfall.

Klassbortfallet beskrivs mer ingående i tabell B, nedan. **I Region Gävleborg var det 17 klasser i gymnasiet år 2 som inte alls medverkade i undersökningen.** En del av de klasser som ingår i klassbortfallet är så kallat tekniskt bortfall. Dessa klasser har genomfört undersökningen men inte följt CAN:s anvisningar då de inte använt individuella svarskuvert

² **I Region Gävleborg var det två skolor som inte deltog alls; Thoren Business School och Yrkesgymnasiet, båda i Gävle.**

eller besvarat enkäten efter att svarsperioden löpt ut. För Region Gävleborg gällde detta 1 klass.

Tabell B. Antal klasser i urvalet och antal klasser som ej deltagit samt tekniskt bortfall. Totalt klassbortfall i procent. Region Gävleborg och Riket. 2019.

Gymnasiets år 2	Region Gävleborg	Riket
Antal klasser i urvalet	177	339
Antal klasser som ej deltagit	17	64
Antal klasser, tekniskt bortfall ^{a)}	1	3
Klassbortfall, totalt	10 %	20 %

a) Saknade individuella svarskuvert eller inkom försent.

Klassbortfall kan i princip få större effekter i gymnasiet än i grundskolan. Detta eftersom sammansättningen av elever i gymnasieklasserna i högre grad sker utifrån elevernas intressen och egenskaper, medan elevsammansättningen i grundskolans klasser är mera slumpmässig. Med anledning av detta har gymnasieklasserna på senare år fått en utökad svarsperiod, för att ta hänsyn till exempelvis praktikperioder. Klassbortfallet var dessbättre lågt i Region Gävleborg, betydligt lägre än i riket.

Elevbortfallet redovisas mer detaljerat i tabell C. I detta bortfall ingår frånvarande elever, elever som avstått från att delta liksom elever i klasser där endast 1 elev varit inskriven eller elevenkäter som inkommit utan svarskuvert (vilket således inte mött anonymitetskraven).

Frånvaro vid undersökningstillfället utgjorde den klart största delen av elevbortfallet i såväl riket som Region Gävleborg. I Region Gävleborg var 20 % av eleverna frånvarande och i riket 18 %. Utöver detta framgår även andelen enkäter som har filterats bort på grund av undermåliga eller oseriösa svar. Både i Region Gävleborg och riket uppgick andelen bortfilterade enkäter till 1 %. Undersökningen är frivillig och 10 elever i Region Gävleborg och 11 i riket valde att avstå från att delta.

Tabell C. Elever i undersökningen och totalt elevbortfall ^{a)}. Region Gävleborg och Riket. 2019.

Gymnasiets år 2	Region Gävleborg		Riket	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Antal elever i urvalet	2 832		7 547	
Antal elever i deltagande klasser ^{b)}	2 670		5 755	
Antal elever i resultatredovisningen	2 102		4 662	
Antal frånvarande elever	529	20%	1 009	18%
Antal elever som aktivt avstått från att delta	10	0%	11	0%
Antal elever utan uppfyllt anonymitetskrav ^{c)}	13	0%	0	0%
Elevbortfall, totalt	552	21%	1 020	18%
Bortfilterade enkäter	16	1%	73	1%

^{a)} I elevbortfallet ingår frånvarande elever, de som avstått från att delta samt tekniskt bortfall (enkäter utan svarskuvert).

^{b)} Antal elever i deltagande klasser består av inkomna enkäter samt lärarnas rapportering av frånvarande elever. En del lärare rapporterar inte frånvarande elever, därför har dessa räknats upp för att motsvara antal deltagande klasser.

^{c)} Utan individuellt svarskuvert eller tillhört klass med endast 1 inskriven elev.

Av tabell D framgår orsakerna till frånvaro vid undersökningstillfället, vilken inrapporteras av lärarna i den medföljande klassrapporten. Den mest förekommande anledningen till frånvaro var sjukdom, såväl för Region Gävleborg som för riksundersökningen. Ogiltig frånvaro vid undersökningstillfället var den minst angivna orsaken till frånvaro.

Tabell D. Elevfrånvaro rapporterad av lärarna. Region Gävleborg och Riket. Procent. 2019.

Gymnasiet år 2	Region Gävleborg	Riket
	Andel	Andel
Sjuk	10%	9%
Annan giltig frånvaro	6%	5%
Ogiltig frånvaro	4%	4%

I anslutning till 1993 års nationella undersökning genomfördes en särskild studie i årskurs 9 i Stockholms skolor. Då utfördes även en uppföljning av bortfallet (som då var ca 10 %) genom att de elever som var frånvarande vid undersökningstillfället fick besvara formuläret när de återvände till skolan. Som väntat redovisade eleverna i bortfallsuppföljningen en mer omfattande konsumtion av alkohol, narkotika och tobak än i det ursprungliga undersökningsmaterialet. De ursprungliga undersökningsresultaten påverkades emellertid inte med mer än enstaka procentenheter vid inkludering av de senare inhämtade uppgifterna (Andersson & Hibell 1993). Samma förhållanden som ovan antas på det stora hela råda även idag.

Tabell E. Antal elever som ingår i datamaterialet fördelat på kommun i Region Gävleborg, 2019.

	Pojkar	Flickor	Totalt ^{a)}
Bollnäs	77	82	163
Gävle	359	396	768
Hofors	21	11	34
Hudiksvall	137	112	250
Ljusdal	103	72	177
Nordanstig	19	13	33
Ockelbo	12	12	25
Ovanåker	51	46	98
Sandviken	146	145	301
Söderhamn	103	65	169
Annan kommun	40	43	84
Totalt	1068	997	2102

a) Inklusive elever som uppgett "annan könsidentitet" eller lämnat frågan obesvarad.

I tabell E redovisas antal elever som ligger till grund för resultatredovisningarna fördelat på kommun. Kommuntillhörigheten bestäms i första hand av vad eleverna själva rapporterat, antingen via fasta kryssalternativ eller i öppen text. I den mån frågan lämnats obesvarad har i stället skolans kommundillhörighet fått avgöra den geografiska bestämningen.

Av tabell E framgår bland annat att Hofors, Nordanstig och Ockelbo hade för få svarande elever för att kunna få en resultatredovisning. Vidare uppfyllde inte Ovanåker kravet på 50 elever per kön för att få en separat könsredovisning, därför redovisas Ovanåker sammanslaget i resultatredovisningen.

Kontroll och justering av data

De inkomna enkäterna läses in med en skanner. Vid inskanningen uppmärksammar systemet tvetydiga eller svårtolkade markeringar varpå noggranna manuella kontroller genomförs av dessa. Manuellt stöd är även nödvändigt vid tolkning av handskrivna svar på öppna frågor.

Innan resultatanalyserna påbörjas exkluderas de formulär som bedöms vara uppenbart skämtsamt, överdrivet eller otillräckligt ifyllda. Exkluderingen görs med fasta kriterier via fyra förprogrammerade datafilter (se bilaga 1 för frågeformuleringar):

Filter 1: Ej svarat på 5 eller fler av 9 centrala frågor: FR5, FR11, FR15, FR28, FR34, FR35, FR36, FR39 och FR43.

Filter 2: Svarat ”Ja” på alla narkotiska preparat i FR44 (förutom alternativen ”Vet ej” och ”Annan typ”).

Filter 3: Svarat ”två gånger eller mer” på 16 eller fler av 18 frågor gällande problem i samband med att en druckit alkohol (FR33).

Filter 4: Angett en total alkoholkonsumtion överstigande 100 liter ren alkohol senaste 12 månaderna. Den totala volymen skapas utifrån frågor om de olika dryckernas kvantitet och frekvens (FR18–27).

Alla enkäter som uppfyllde något av de ovanstående villkoren filtrerades bort ur det slutgiltiga datamaterial som ligger till grund för resultatredovisningen. Utöver detta sänktes årsalkoholkonsumtionen till 50 liter ren alkohol för de elever som nådde en total konsumtion om 51–100 liter för de senaste 12 månaderna. För motivering och utförligare beskrivning av detta se *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe 2013).

Allmänna kommentarer till tolkningen av resultaten

För att underlätta tolkningen av resultaten ges här några generella metodologiska kommentarer och förklaringar. Ett viktigt påpekande är att enskilda siffror snarast bör betraktas som en storleksordning på konsumtionen av en viss substans än som ett exakt mått på det verkliga beteendet. Detta talar för att det är mer meningsfullt att till exempel jämföra olika grupper med varandra än att dra alltför kategoriska slutsatser utifrån en enskild siffra. Vid jämförelser mellan Region Gävleborg och hela landet är det också viktigt att beakta att små differenser oftast inte är signifikanta och därför inte dra för långtgående slutsatser.

Resultaten presenteras genomgående i procent, förutom när det gäller total årskonsumtion av alkohol, då liter istället anges som enhet. I normalfallet beräknas procenttalen på det totala materialet och i dessa fall redovisas inte bastalen (dvs. antal elever som ingår i underlaget för procentberäkningarna – se tabell E). När beräkningarna endast avser en begränsad del av eleverna (t.ex. andel rökare som vill sluta röka) anges bastalen i tabellen efter bokstaven n. Totalvärdena innefattar flickor och pojkar samt individer som har uppgett annan eller ingen könstillhörighet. I de fall bastalen understiger CAN:s metodologiska och etiska gräns om 50 individer utgår tabellen och inga tillhörande uppgifter redovisas.

Antalet formulär som ligger till grund för analyserna i Region Gävleborg är 2102. **Det bör påpekas att när antalet elever i en kommun är lågt blir resultaten mera osäkra vid redovisningar på mindre grupper. Enstaka elever kan då påverka resultaten märkbart.** Eftersom

resultaten för ”alla” innefattar även de som inte angett könstillhörighet kan det för vissa frågor med få positiva svar totalt, men med jakande svar från denna grupp, göra att totalen inte alltid förefaller logisk i relation till resultaten för pojkar respektive flickor.

I enkäten finns ett antal frågor om erfarenhet av olika preparat som är konstruerade på ett likartat sätt (se exempel nedan).

15 Har du någon gång druckit alkohol?

Räkna inte med drycker under 2,26 % t.ex. lättöl eller svag cider. Markera med ett eller flera kryss.

- A Nej,
- B Ja, under de senaste 30 dagarna
- C Ja, under de senaste 12 månaderna
- D Ja, för mer än 12 månader sedan

Denna typ av frågor ger tre prevalensmått. Frågorna kodas och döps på ett enhetligt sätt enligt följande (med ovanstående alkoholfråga som exempel):

Livstidsprevalens: Innefattar dem som valt något av svarsalternativen B–D.

12-månadersprevalens: Innefattar dem som valt något av svarsalternativen B–C.

30-dagarsprevalens: Innefattar dem som valt svarsalternativet B.

Tabellerna i bilagorna följer i princip den ordning som frågorna ställts i enkäten. I tabellerna redovisas samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som lämnat frågan obesvarad redovisas som ”Ej svar”. Med andra ord ingår alltså det interna svarbortfallet i beräkningarna. I de fall då eleven enligt enkätinstruktionerna ska hoppa över frågan redovisas detta som ”Ska ej besvara frågan”.

I tabellbilagorna återges resultaten avrundade till hela procentenheter. På grund av avrundningseffekter kan det därför förekomma att andelarna i vissa tabeller inte summerar till 100. Procenttal avrundat till 0 innebär att svarsalternativet har angetts av färre än 0,5 %.

Resultat

I syfte att följa utvecklingen på ANDT-området identifierades ett antal nationella indikatorer i samband med ett regeringsbeslut (Socialdepartementet 2013). Inför 2012 års datainsamling genomfördes en större revidering av CAN:s skolundersökningsformulär i syfte att anpassa formuläret till de efterfrågade indikatorerna. I och med den nya ANDT-strategin som gäller för åren 2016–2020 följs 17 kärn-ANDT-indikatorer via CAN:s skolundersökningar (Socialdepartementet 2016). Dessa indikatorer redovisas tillsammans med övriga ANDT-indikatorer av Folkhälsomyndigheten i Indikatorlabbet³.

I texten presenteras resultaten från 2019 års undersökning i Region Gävleborg i gymnasiet år 2 för 7 av ANDT-kärnindikatorerna. Utöver detta berörs även anskaffning av Systembolagsdrycker, årskonsumtion av alkohol samt berusnings- och tobaksdebut vid 13 års ålder eller tidigare, vilka således inte är variabler som ingår i indikatoruppföljningssystemet. De två sistnämnda som rör debutålder är emellertid indikatorer när de mäts i årskurs 9. Resultaten jämförs med de från 2019 års riksundersökning i motsvarande årskurs. Övriga resultat redovisas i tabellbilagorna. När tidigare utveckling i riket kommenteras är resultaten hämtade från Skolelevers drogvanor 2018 (Zetterqvist, (red.) 2018).

Alkohol

I följande avsnitt redovisas resultaten för fem olika mått gällande alkohol, varav följande två är kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen; andel alkoholkonsumenter samt att ha intensivkonsumerat. Övriga som redovisas är årskonsumtion i liter ren alkohol, anskaffning av drycker från Systembolaget samt andel som varit berusade före 13 års ålder (kärnindikator i årskurs 9).

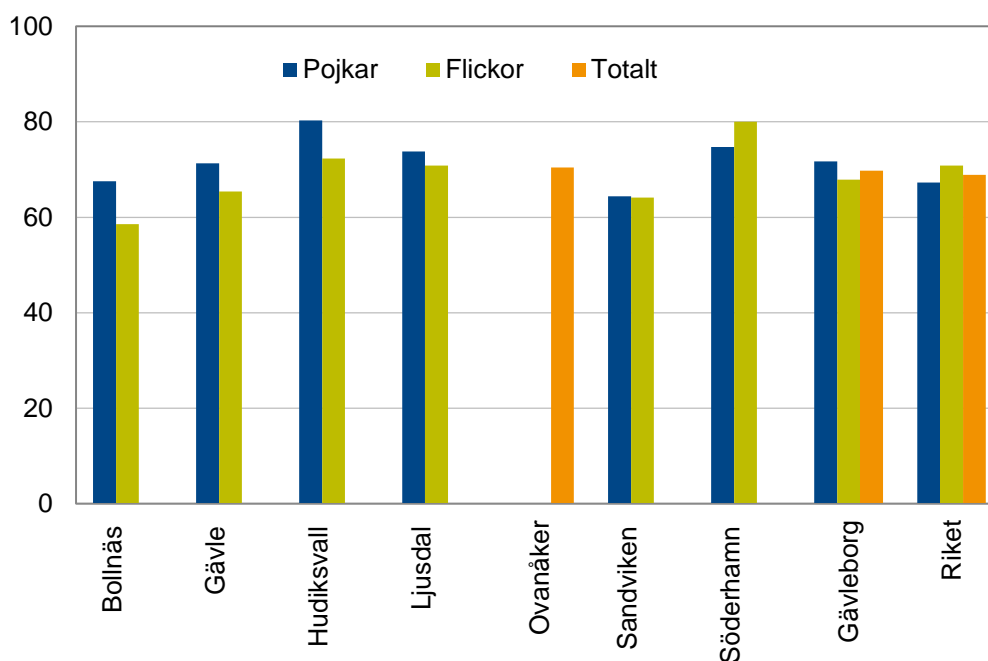

Diagram 1. Andelen alkoholkonsumenter. Procent. 2019.

³ (<http://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet>).

Alkoholkonsumenter

För att bli klassificerad som alkoholkonsument ska frågan ”Har du någon gång druckit alkohol?” ha besvarats med att respondenten har druckit alkohol under de senaste 12 månaderna. Det kan konstateras att andelen alkoholkonsumenter tydligt minskat på nationell nivå under 2000-talet.

I diagram 1 redovisas andelen elever som klassificerats som alkoholkonsumenter i Region Gävleborg jämfört med hela landet. Resultaten visar att det var en ungefär lika stor andel som druckit alkohol de senaste 12 månaderna i Region Gävleborg jämfört med riket (70 % respektive 69 %). Normalt är det en något högre andel flickor än pojkar som klassas som alkoholkonsumenter och så var det i riket, men inte i Region Gävleborg, skillnaderna var emellertid små.

Bollnäs och Sandviken var de kommuner med lägst andel alkoholkonsumenter. I Bollnäs uppgav 59 % av flickorna och 68 % av pojkarna att de var alkoholkonsumenter och i Sandviken var det 64 % bland flickorna respektive pojkarna. Den högsta andelen uppmättes i Hudiksvall och Söderhamn. Bland pojkarna i Hudiksvall och flickorna i Söderhamn rapporterade 80 % att de var alkoholkonsumenter. Även flickorna i Hudiksvall och pojkarna i Söderhamn stod för höga prevalenser; 72 respektive 75 %.

Årskonsumtion

Ett sammanfattande mått på alkoholkonsumtionens omfattning är den totala konsumerade mängden alkohol för det senaste året, det vill säga årskonsumtionen. Måttet konstrueras utifrån elevernas uppgifter om kvantitet per dryckestillfälle för varje enskild alkoholdryck (folköl, starköl, blanddrycker (alkoläsk och starkcider), vin samt sprit) vilken multipliceras med konsumtionsfrekvensen för de olika dryckerna under de senaste 12 månaderna. Det summeras sedan och resultatet uttrycks i ren alkohol (100 %). Liksom andelen alkoholkonsumenter har årskonsumtionen minskat kraftigt i riket under 2000-talet.

I diagram 2 presenteras den genomsnittliga årskonsumtionen i liter ren alkohol uppdelat på typ av dryck. Årskonsumtionen redovisas fördelad på samtliga elever, alltså även de som inte har druckit alkohol under de senaste 12 månaderna. I Region Gävleborg uppgick den genomsnittliga årskonsumtionen för eleverna till 2,8 liter ren alkohol, jämfört med rikets 2.3 liter.

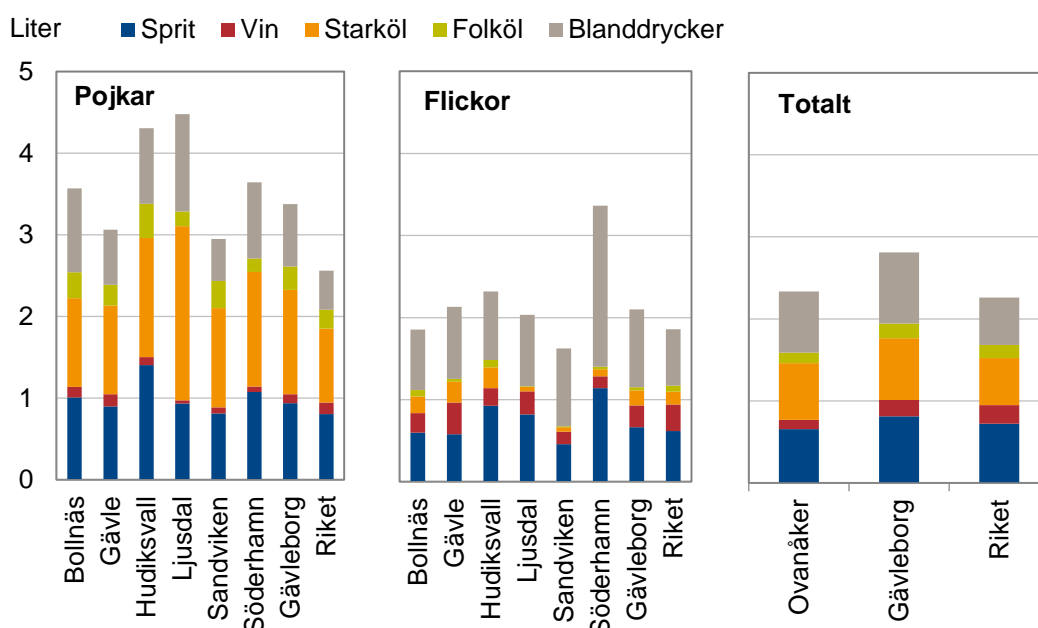

Diagram 2. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i liter ren alkohol (100 %). 2019.

Denna högre konsumtion i Gävleborg syntes bland både pojkarna och flickorna. Gävleborgsflickorna uppgav en konsumtion på 2,1 liter jämfört med flickorna i hela riket; 1,9. Bland pojkarna var skillnaden än större; 3,4 liter i Gävleborg jämfört med 2,6 liter i riket.

Som också syns i diagram 2 så uppmättes den högsta konsumtionen bland pojkarna i Ljusdal (4,5 liter) och Hudiksvall (4,3 liter). Lägst konsumtion bland pojkarna uppmättes i Sandviken på 2,9 liter, vilket fortfarande var betydligt högre än riksgenomsnittet. Sett till flickorna var det i Söderhamn den högsta konsumtionen uppmättes; 3,4 liter jämfört med den lägsta konsumtionen som var i Sandviken på 1,6 liter och därmed det enda värde som låg under riksgenomsnittet (1,9 liter bland flickorna).

Om årskonsumtionen istället redovisas fördelat på enbart dem som uppgett att de druckit alkohol (senaste 12 månaderna) uppgår den genomsnittliga konsumtionsvolymen i Region Gävleborg till 3,9 liter (4,5 bland pojkarna och 3,0 bland flickorna), se tabell 24. Motsvarande värden i riket var 3,2 liter totalt samt 3,7 för pojkarna och 2,6 för flickorna. Konsumtionen i Gävleborg var alltså högre än riksgenomsnittet både fördelat på samtliga elever och fördelat över de som faktiskt konsumerar. Detta tyder på att de som dricker i Gävleborg konsumerar större volymer jämfört med riksgenomsnittet.

Motsvarande beräkning för kommunerna visade att absolut högst konsumtion uppmättes bland pojkarna i Ljusdal (6,0 liter) och Bollnäs (5,3 liter) tillika värden betydligt över riksgenomsnittet för pojkarna. Högst konsumtion bland de flickor som var alkoholkonsumenter uppmättes i Söderhamn (4,2 liter) och Hudiksvall (3,2 liter) båda över riksgenomsnittet för flickor men inte lika mycket. Lägst konsumtion på 2,5 liter, uppmättes bland flickorna i Sandviken medan pojkarna i Sandviken uppgav den lägsta konsumtionen bland pojkarna (4 liter).

Något som bör beaktas när genomsnittsmått redovisas är att enstaka extrema värden har högre inflytande vid mindre urval. I CAN:s undersökningar tillåts inte den genomsnittliga konsumtionen för en individ att överstiga 50 liter, men om ett fåtal individer ligger nära 50 liter kan det ändå ha ett stort inflytande på hela gruppens medelvärde. Därför bör alltid dessa resultat tolkas med viss försiktighet. I Gävleborg hade tio elever uppgett en konsumtion på över 40 liter ren alkohol per år, varav en av Bollnäs 82 flickor och tre andra som var hemmahörande bland Söderhamns 169 elever. Övriga var boende i Gävle. Om man räknar bort dessa extremvärden sjunker genomsnittskonsumtionen för flickor i Bollnäs samt flickor och pojkar i Söderhamn och Gävle, något.

Sett till dryckespreferenser var de tämligen likartade i regionen och riket för respektive kön. Dock var det skillnad, som sig brukar, mellan flickor och pojkar. För pojkar var de minst valda dryckerna vin och folköl och motsvarande bland flickorna var folköl och starköl. För pojkarna var istället starköl den mest valda drycken och motsvarande för flickorna var blanddrycker (alkoläsk och starkcider).

Intensivkonsumtion

Ett sätt att fånga in graden av berusningsdrickande är genom indikatorn intensivkonsumtion. I skolundersökningen definieras detta som att under de senaste 30 dagarna vid ett och samma tillfälle ha druckit en alkoholmängd motsvarande minst en helflaska vin (eller fyra burkar starköl eller fyra burkar blanddrycker eller sex burkar folköl eller 25 cl sprit). Dessa exempel motsvarar inte exakt lika stora mängder ren alkohol (100 %) utan syftar till att ringa in en konsumtion av så pass stor alkoholmängd att eleverna förväntas bli påverkade.

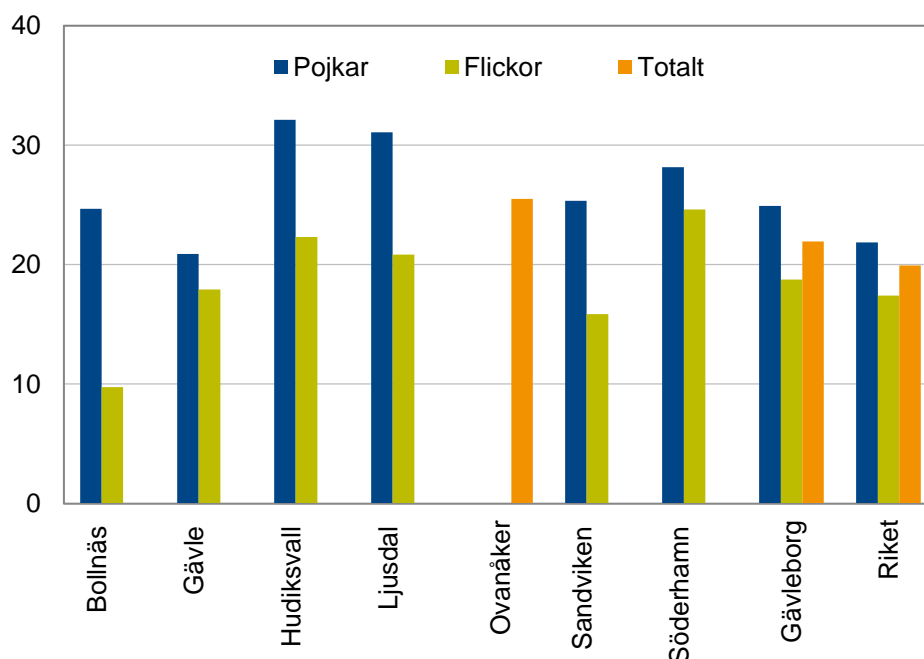

Diagram 3. Andelen elever som intensivkonsumerat alkohol någon gång i månaden eller oftare. Procent. 2019.

I 2012 års formulär-revidering ändrades frågan om intensivkonsumtion i sådan omfattning att resultaten inte kan jämföras med tidigare år (se Raninen & Nyström 2013). Den nya formuleringen med en längre tidsperiod genererar lägre nivåer, vilket är viktigt att ha i åtanke vid eventuella jämförelser med tidigare års undersökningar eller andra studier där frågan har en annan utformning. Jämförelseproblemen till trots har intensivkonsumtionen i riket, ändå tydligt minskat under 2000-talet.

Diagram 3 visar att andelen månatliga intensivkonsumenter var i princip likartad för Region Gävleborg och riket (22 % i Region Gävleborg och 20 % i riket). Men det var stora skillnader mellan pojkar och flickor samt mellan kommunerna. Den högsta genomsnittliga andelen intensivkonsumenter uppmättes i Hudiksvall (28%), Söderhamn (27 %), Ljusdal (27 %) samt Ovanåker (26 %), medan den lägsta uppmättes i Bollnäs (18%) och Gävle (19%).

Den överlag lägsta andelen intensivkonsumenter uppmättes bland Bollnäs flickor (10 %), medan det bland Bollnäspojarna låg på 25 %. För övrigt samma nivå av intensivkonsumeter som bland Söderhamns flickor (tillika den högsta andelen bland flickorna). Högst andel intensivkonsumenter bland pojkarna återfanns emellertid i Hudiksvall med 32 % (och Ljusdal med 31 %).

Berusningsdebut

Andelen elever som uppgett att de berusat sig vid 13 års ålder eller tidigare är ingen kärnindikator när det mäts bland gymnasieelever utan endast i årskurs 9. Att det är en indikator just i årskurs 9 är dels för att minska risken för minnesfel men också för att den årskursen täcker en något större andel av generationen, och ger därmed den bästa bilden av tidig debut.

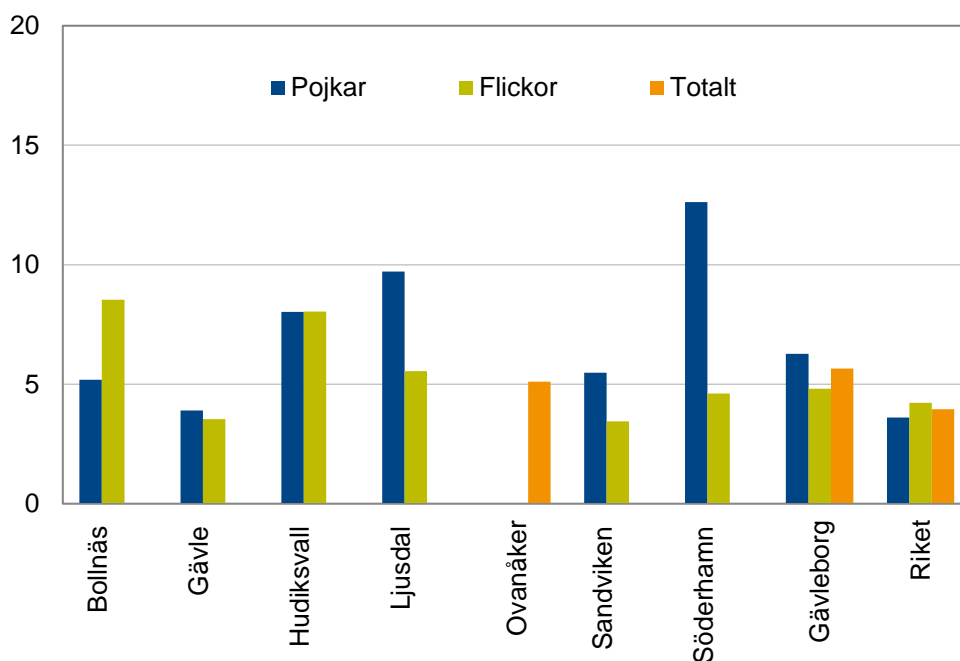

Diagram 4. Andelen elever som varit berusade vid 13 års ålder eller yngre. Procent. 2019.

Även denna fråga ändrades vid formulärjusteringen 2012, men oavsett detta kan det ändå konstateras att andelen elever med tidig berusningsdebut tydligt sjunkit under 2000-talet.

Diagram 4 visar att andelen elever med tidig berusningsdebut inte skiljer sig nämnvärt mellan regionen och riket, 6 % i Gävleborg och 4 % i hela riket. Mellan kommunerna syns emellertid större skillnader. Medan det i Gävle var 4 % av pojkarna (och flickorna) som uppgav tidig berusningsdebut, så uppgav 13 % av Söderhamns pojkar detsamma. Även i Ljusdal hade en hög andel pojkar uppgett tidig debut (10 %). Bland flickorna var det i Bollnäs (9 %) och Hudiksvall (8 %) de högsta andelarna uppmättes, lägst andel stod Sandvikens flickor för (3 %).

Anskaffningsätt

Såväl denna undersökning som flera andra studier har visat att många ungdomar dricker alkohol och att somliga dricker förhållandevis stora volymer. Med beaktande av de åldersrestriktioner som finns i den svenska alkohollagstiftningen ska det inte vara möjligt för dessa ungdomar att själva skaffa alkohol. Det är emellertid ett faktum att det på flera sätt går att få tag på alkohol även för ungdomar i förhållandevis låg ålder.

Tidigare rapporter, såväl som resultat från denna, visar att Systembolaget är den vanligaste ursprungskällan till den alkohol eleverna dricker (Zetterqvist, 2018 men se även Trolldal & Leifman, 2017). Av tabell 37 (se bilaga 2) framgår vem som försett tonåringarna med alkohol som hade Systembolaget som ursprung. Både i Region Gävleborg (26%) och riket (22 %) som helhet var det vanligast att få tag på alkoholen via pojk-/flickvän/kompis eller kompis syskon. Detta alternativ var vanligast i, i stort sett samtliga kommuner bland pojkar respektive flickor. Näst vanligast, i både Gävleborg och riket var att ha fått systembolagsalkohol från annan vuxen (Region Gävleborg;17 %, Riket; 14 %) eller från förälder/vårdnadshavare med lov (Region Gävleborg 14%, Riket 14 %). Anskaffningsmönstren var med andra ord tämligen likartade i regionen och riket.

Narkotika

Med narkotika avses i Sverige de preparat som finns upptagna i Läke medelsverkets föreskrifter om förteckningar över narkotika⁴. Där förekommer dels sådana medel som är föremål för kontroll enligt internationella överenskommelser (FN:s narkotikakonventioner), men även ett antal medel som enligt svenska bestämmelser ska betraktas som narkotika. Preparaten har olika egenskaper men gemensamt för dem är att de påverkar centrala nervsystemet.

För att mäta narkotikaanvändandet är två mått från skolundersökningen identifierade som kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen: att ha använt narkotika någon gång, samt att ha använt narkotika under de senaste 12 månaderna (mäts sedan 2007). Under 2000-talet har resultaten gällande narkotikaanvändning fluktuerat utan att någon tydlig förändringsriktning kunnat avläsas i riket, i gymnasiets år 2. Under hela mätperioden har en större andel pojkar än flickor uppgett narkotikaprevalens och cannabis är den vanligaste narkotikasorten.

I Region Gävleborg uppgav 9 % att de använt narkotika under de senaste 12 månaderna varav 11 % bland pojkarna och 8 % bland flickorna. I riket uppgick motsvarande andel till 13 % bland samtliga, 15 % bland pojkarna och 9 % bland flickorna (diagram 5). Det är alltså en lägre narkotikaprevalens i Region Gävleborg, främst driven av pojkarnas lägre andel i jämförelse med riksgenomsnittet. Återigen syns emellertid tydliga skillnader mellan kommunerna.

I Ovanåker uppgav endast 3 % att de använt narkotika jämfört med 13 % i Gävle. Sett till pojkar och flickor uppmättes de lägsta andelarna, bland flickorna, i Ljusdal och Hudiksvall, 4 % i respektive kommun. Högst andel bland flickorna (10 %) uppmättes i Gävle och Bollnäs. Bland pojkarna stod Ljusdal för den lägsta andelen (6 %) och Gävle för den högsta (15 %).

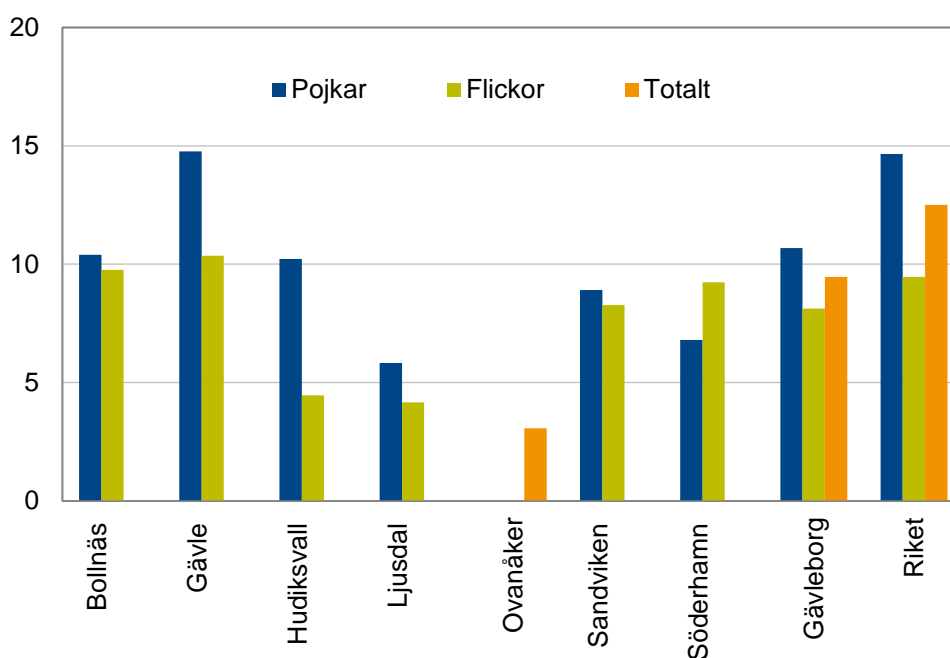

Diagram 5. Andelen elever som använt narkotika de senaste 12 månaderna. Procent. 2019.

⁴ <http://www.lakemedelsverket.se/overgripande/Lagar--regler/Lakemedelsverkets-foreskrifter---LVFS>
Datum: 2019-08-21

Skillnaden mellan livstids- och tolv månadersmättet är tämligen konstant, varför diagrammet begränsas till andelen som använt narkotika de senaste 12 månaderna. I Region Gävleborg och riket var det 3-4 procentenheters skillnad mellan livstidsprevalens och att ha använt senaste 12 månaderna, för vissa kommuner syntes emellertid större skillnader. I Söderhamn uppgav 9 % av pojkarna att de använt narkotika senaste 12 månaderna jämfört med 16 % som gjort det någon gång. Även bland flickorna i Hudiksvall var skillnaden stor mellan måtten, 4 % hade använt senaste 12 månaderna och 12 % någon gång (tabell 53).

Anabola androgena steroider

Vad gäller dopning redovisas här ett av de två prevalensmått från skolundersökningen som identifierats som kärnindikator i ANDT-uppföljningen: Att ha använt anabola androgena steroider (AAS) under de senaste 12 månaderna (mäts sedan 2012). Under 2000-talet har resultaten gällande användning av AAS senaste 12 månaderna, legat omkring 0-1 % i riket.

Normalt är det alltså ytterst få elever som uppger att de använt AAS och så även i årets undersökning i riket såväl som i Region Gävleborg. I Gävleborg uppgav 0,2 % att de använt AAS senaste 12 månaderna och i riket var motsvarande siffra 0,4 % (se diagram 6). Bland Gävleborgs flickor så uppgav ingen AAS erfarenhet senaste 12 månaderna, bland pojkarna låg prevalensen mellan 0-1 %.

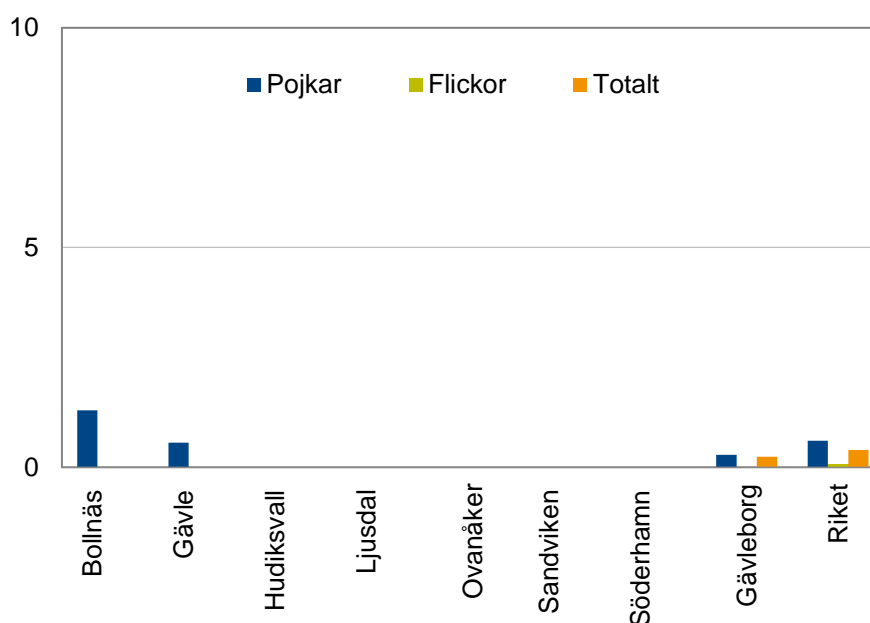

Diagram 6. Andelen elever som använt anabola androgena steroider de senaste 12 månaderna. Procent. 2019.

Tobaksanvändning

För tobak ingår två mått som är kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen: Att vara rökare samt att vara snusare. Dessutom redovisas andel som har tobaksdebuterat före 13 års ålder, vilket är en kärnindikator i årskurs 9 men inte i gymnasiet.

Rökare

Som rökare räknas de elever som dels uppgett att de har rökt under de senaste 12 månaderna och dessutom svarat att de fortfarande röker. Detta skiljer sig mot perioden före 2012 då det inledande 12-månadersfiltret saknades. Förändringen med den något snävare definitionen gör att rikets tidsserie över rökare brutits. Trots detta kan det konstateras att rökningen har minskat på nationell nivå bland gymnasieeleverna under de åtta senaste åren.

I diagram 7 presenteras andelen rökare bland eleverna. I Gävleborg var det 22 % av pojkarna och 23 % av flickorna som klassificerades som rökare, motsvarande siffror för riket var likartade (20 respektive 21 %). Det var vanligare att röka ibland eller på fest än att röka dagligen/nästan dagligen i riket såväl som i Region Gävleborg.

Högst andel rökare (27 %) rapporterades bland Ljusdals pojkar och Gävles flickor. Även pojkarna och flickorna i Söderhamn toppade listan på andel rökare med 26 respektive 25 %. Tvärt emot flickorna i Gävle uppmättes den lägsta andelen rökande pojkar i just Gävle (20 %), den lägsta andelen rökande flickor syns i Sandviken (14 %).

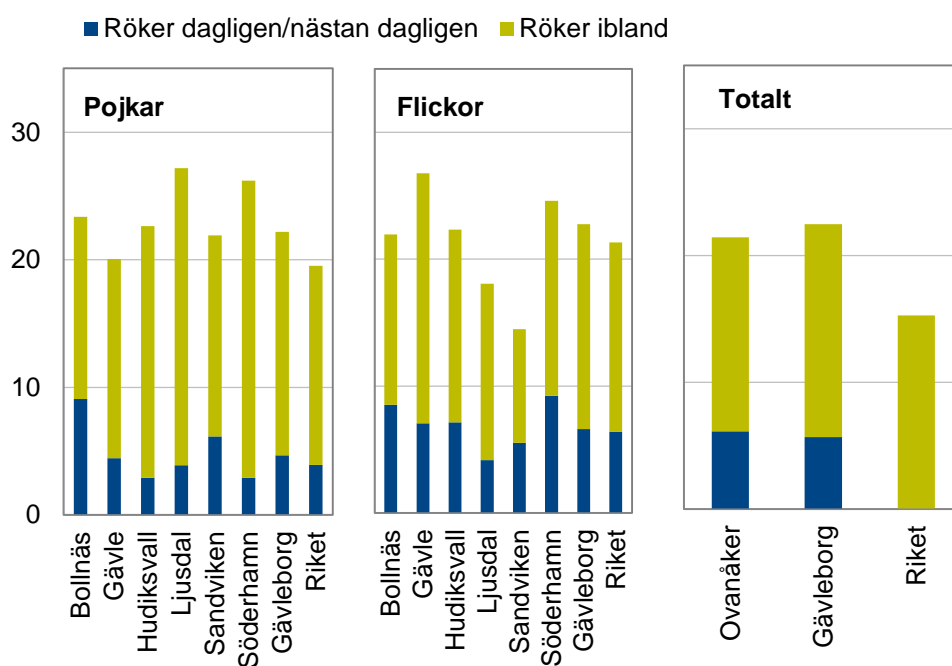

Diagram 7. Andelen elever som röker. Procent. 2019.

Snusare

Även begreppet snusare omdefinierades i enlighet med ANDT-indikatorerna och den nya definitionen följer samma mönster som för rökare, det vill säga att endast de som svarat att de snusat under de senaste 12 månaderna och svarat ja på följdfrågan om man fortfarande snusar räknas in. Liksom för rökningen ledde förändringen till tidsseriebrott men det kan ändå noteras att snusningen har minskat något under 2000-talet, även om minskningen har stannat av de senaste sju åren.

I diagram 8 redovisas andelen elever som blivit klassificerade som snusare. I Gävleborg var det 30 % bland pojkarna och 13 % bland flickorna, motsvarande siffror i riket var lägre, framförallt vad gäller pojkarna (22 %), mindre vad gällde flickorna (10 %). Stora skillnader går att se, inte bara mellan pojkar och flickor utan även mellan kommunerna.

I Söderhamn kan vi se de högsta andelarna av snusare, både bland pojkar (39 %) såväl som bland flickor (20 %). I Bollnäs återfanns den lägsta andelen av snusande pojkar (25 %) emellertid tre procentenheter högre än riksgenomsnittet. Lägst andel bland flickorna uppmättes i Ljusdal (7 %), tillsammans med Sandviken (9 %) låg de under riksgenomsnittet på 10 %.

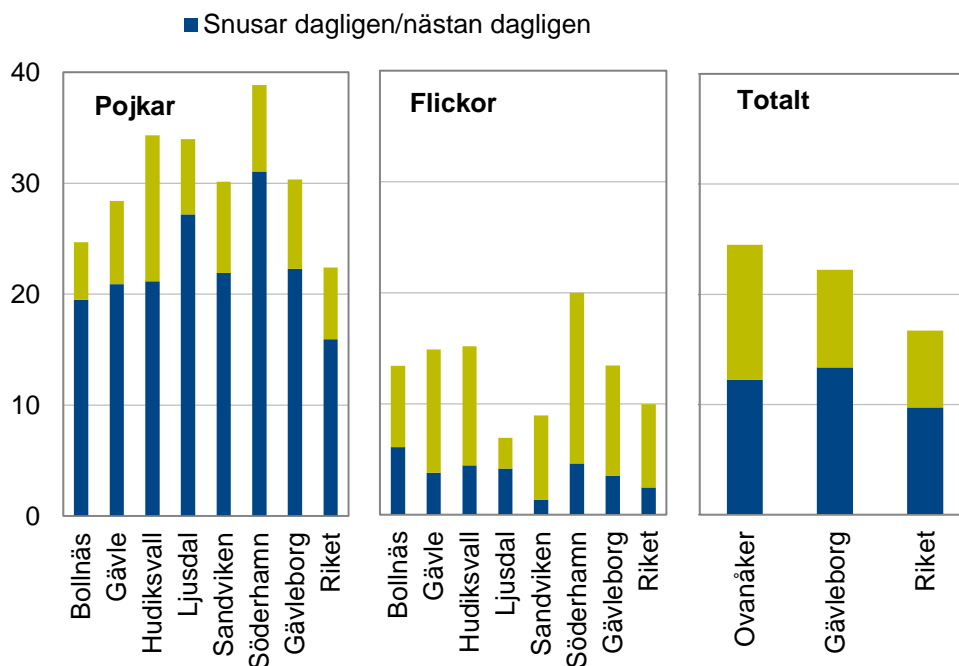

Diagram 8. Andelen elever som snusar. Procent. 2019.

Tobaksdebut

Även debutåldern för tobaksanvändning bevakas i ANDT-strategin, men endast för årskurs 9, av samma anledning som gäller för berusningsdebut, nämligen för att minska risken för minnesfel men också för att den årskursen täcker en något större andel av generationen. Tobaksdebut följs från 2010 och sedan dess har andelen gymnasieelever i riket med tidig tobaksdebut halverats.

Av diagram 9 framgår andelen gymnasieklassare med tidig tobaksdebut. Resultaten visar att 12 % i Region Gävleborg hade använt tobak vid 13 års ålder eller tidigare. Detta var något högre jämfört med riket (10 %) och i huvudsak var det pojkarna som drog upp genomsnittet för Gävleborg (pojkarna 15 %, flickorna 9 %).

Även vad gäller tobaksdebut var det stor skillnad mellan kommunerna. I stigande ordning var det minst vanligt i Sandviken (9 %), Gävle (10 %) och Ovanåker (11 %). Högst andel uppmättes i Ljusdal (19 %). Även mellan pojkar och flickor var skillnaderna tydliga. De kommuner med lägst andel pojkar som börjat röka eller snusa vid 13 års ålder eller tidigare var Gävle (12 %) och Sandviken (12 %), jämfört med Ljusdal med högst andel tidiga tobaksdebutanter (23 %). Bland flickorna hade 6 % i Sandviken rökt eller snusat vid nämnda ålder jämfört med 19 % i Ljusdal.

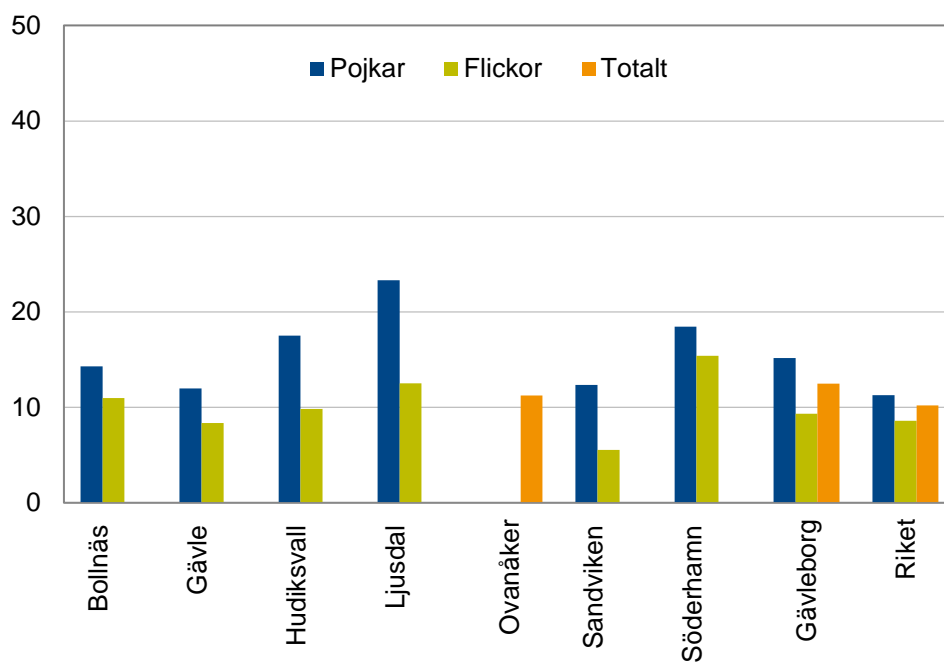

Diagram 9. Andelen elever som använt tobak vid 13 års ålder eller yngre. Procent. 2019.

Sammanfattning

Läget i Region Gävleborg 2019

Syftet med denna rapport är att redovisa resultaten från undersökningen av ANDT-erfarenheter, som genomfördes under våren 2019 i gymnasiet år 2 på uppdrag av Region Gävleborg. Ytterligare ett syfte är att jämföra dessa resultat med den nationella skolundersökningen från samma år. För att ge en lättöverskådlig sammanfattning av hur ANDT-erfarenheterna i Region Gävleborg såg ut i jämförelse med riket redovisas här sammanfattande resultat för 5 kärn-ANDT-indikatorer samt för debutålder av tobak och berusning och årskonsumtion av alkohol (diagram 10).

Sammantaget uppvisade eleverna i Region Gävleborg och riket relativt likartade ANDT-erfarenheter. Ett mönster som framkommer i sammanställningen, om inte tidigare, är att eleverna i Region Gävleborg ligger någon procentenhet över riksgenomsnittet för samtliga redovisade frågor bortsett från narkotika (och AAS-erfarenhet). **En skillnad på några få procentenheter är sällan värt att tala om, men här utgör de ett potentiellt mönster. Det framstår som att eleverna i Region Gävleborg i viss mån konsumerar en större mängd alkohol, röker och framför allt snusar i större utsträckning jämfört med riksgenomsnittet. Det verkar även som att de i större utsträckning debuterar med tobak och berusning vid 13 års ålder eller tidigare. Skillnaderna med riksgenomsnittet är emellertid små, bortsett från andelen snusare.**

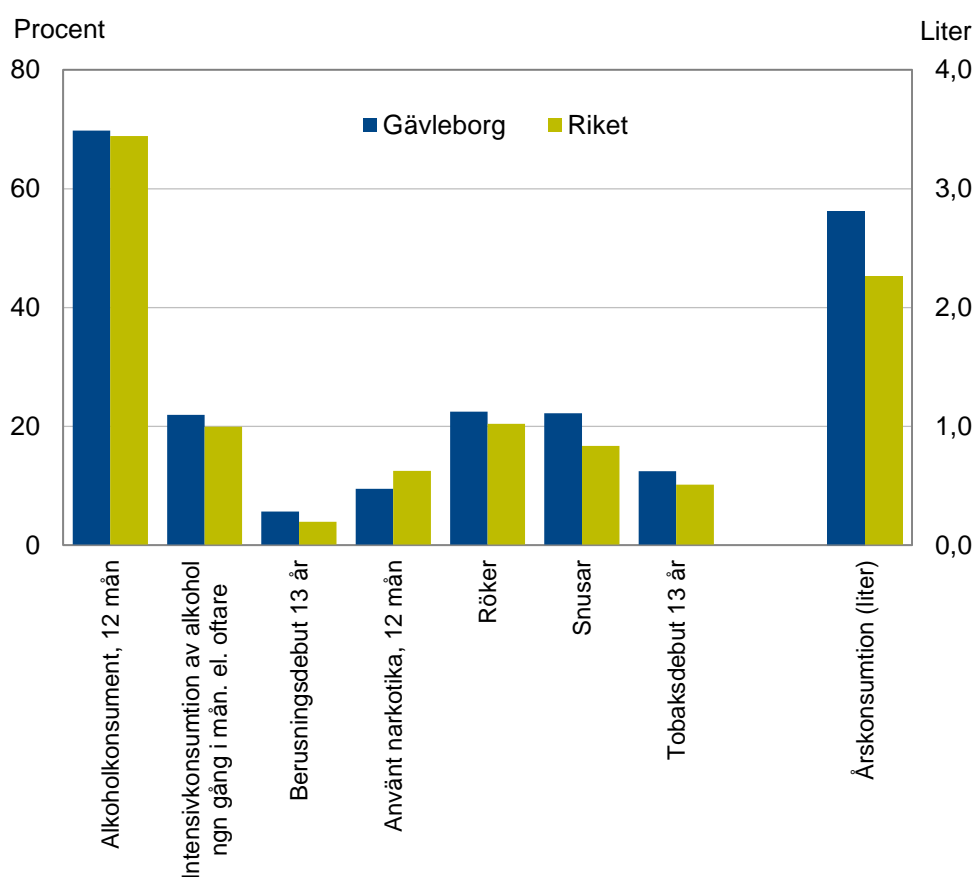

Diagram 10. En jämförelse av ANDT-erfarenhet mellan Gävleborg och riket 2019.

Ett annat mer tydligt mönster som framkommit är stora skillnader mellan kommunerna som redovisats i Region Gävleborg. Till viss del varierar det i vilka kommuner som högst andel ANDT-erfarenhet har återfunnits, men vissa mönster går att se. Sandviken, Gävle och Bollnäs låg oftare på den nedre delen av skalan medan Ljusdal och Söderhamn oftare återfanns på den högre delen av skalan. Detta förhållande var dock inte genomgående, tvärtom såg det motsatt ut vad gällde narkotikaerfarenhet (diagram 5).

Utvecklingen i Region Gävleborg 2013–2019

Region Gävleborg har beställt undersökningar av ANDT-läget i gymnasiet från CAN även 2013 och 2016. I figur 11 presenteras utvecklingen av ANT-erfarenheter 2013–2019 för gymnasieeleverna. Som framgår har det varit en positiv utveckling vad gäller ANT-erfarenheten bland gymnasieeleverna. Andelen alkoholkonsumenter, intensivkonsumenter och berusningsdebutanter vid 13 års ålder eller tidigare har sjunkit mellan 2013 och 2019. Det alkoholmått som minskat mest är dock årskonsumtionen som gått från 3,6 till 2,8 liter, under denna period. Minskningen har emellertid främst skett mellan 2013 och 2016 och legat stabilt i årets undersökning.

Andelen tidiga tobaksdebutanter har sjunkit betydligt, även andelen rökare har sjunkit succesivt, samtidigt som andelen snusare har ökat i den senaste undersökningen.

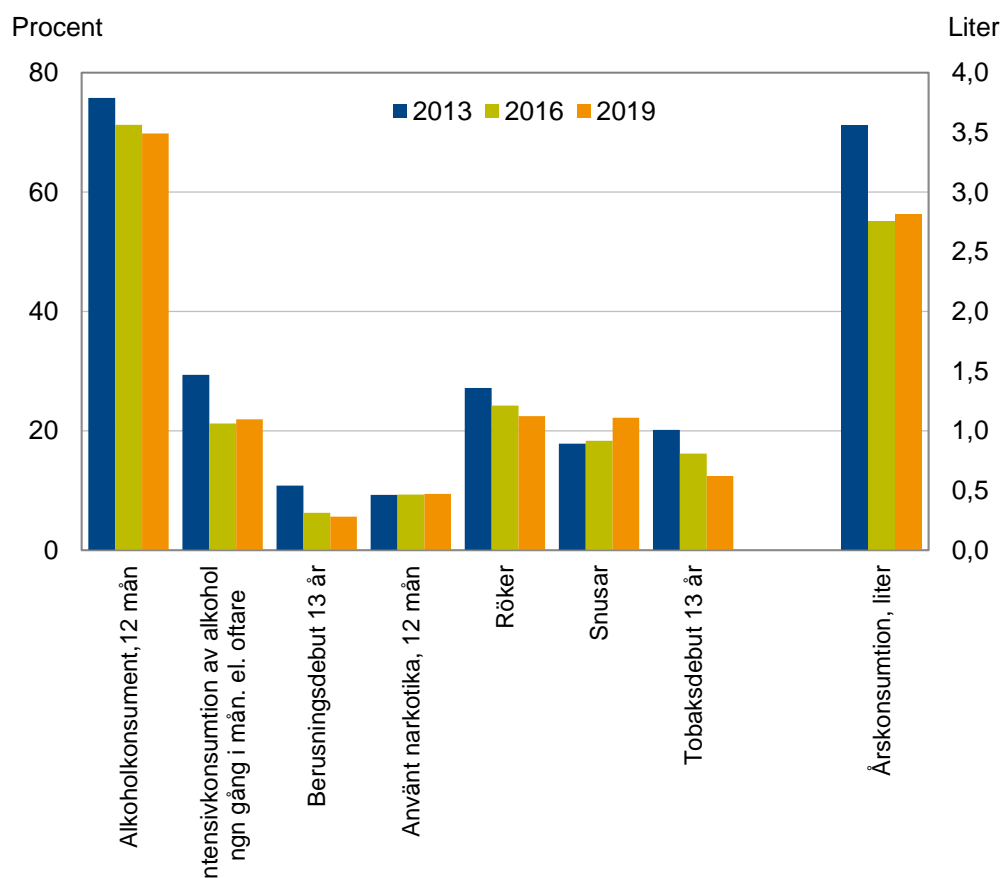

Diagram 11. Utvecklingen för ANT-erfarenhet i Region Gävleborg. 2013–2019.

Om undersökningen i Region Gävleborg

I anslutning till 2019 års rikstäckande undersökning av skolelevers drogvanor beställde Region Gävleborg en totalundersökning i gymnasiets år 2.

De allmänna representativitets- och tillförlitlighetsproblem som nämnts tidigare i rapporten bör naturligtvis beaktas vid tolkningen av dessa resultat. Eftersom enskilda siffror endast bör ses som en storleksordning på konsumtionen är det mer meningsfullt att jämföra olika grupper (kön, kommuner, etc) än att dra slutsatser utifrån enskilda frekvenser. Värt att återigen betona är att inte dra för långtgående slutsatser vid små differenser eftersom att de oftast inte är signifikanta.

CAN:s standardprocedur för datainsamlingens genomförande har följts utan några kända avvikelser. Särskilt positivt var att klassbortfallet var lägre i Region Gävleborg jämfört med i riksundersökningen. Elevbortfallet var likartat som det i riket.

Sammantaget pekar allt på en väl genomförd datainsamling som genererat data av god kvalitet för regionen.

Referenser

Andersson B & Hibell B (1993). *Skolelevers drogvanor 1993*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gripe I (2013). *Så görs CAN:s skolundersökning. En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi*. Rapport 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Socialdepartementet (2013). *Uppföljning av regeringens alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksstrategi: förslag på indikatorer avseende de prioriterade målen i strategin*. Rapport 2. Stockholm: Regeringskansliet.

Socialdepartementet (2016). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020*. Regeringens skrivelse 2015/16:86. Stockholm: Regeringskansliet.

Trolldal B & Leifman H (2017). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2016*. Rapport 167. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Raninen J & Nyström S (2013). *Reviderad enkät 2012. En analys av resultatskillnader*. Rapport 134. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Zetterqvist M (red.) 2018 *Skolelevers drogvanor 2018*. Rapport 178. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Box 70412, 107 25 Stockholm
www.can.se, info@can.se, 08-412 46 00
Organisationsnummer 802000-5461